

Сардак С. Е. Особливості інноваційної діяльності сучасних підприємств в умовах глобальної інтелектуалізації / С. Е. Сардак, І. В. Мовчаненко // Управління розвитком суб'єктів підприємництва в умовах викликів XXI століття : колект. моногр. / за заг. ред. Т. В. Гринько. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. – 420 с., С. 325 – 334. ISBN 978-617-645-343-7.

С. Е. Сардак, І. В. Мовчаненко

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми. Інноваційна діяльність підприємств у XXI столітті є одним із визначальних факторів суспільного розвитку, тому що нові товари, технології та послуги забезпечують значну частку приросту ВВП й масштаб інноваційної діяльності багато в чому визначає рівень національного економічного розвитку в умовах глобальної інтелектуалізації світової економіки [19]. Важливість даного питання обумовлює те, що зміст інноваційної діяльності визначається навіть на законодавчому рівні. Так, в Законі України «Про інноваційну діяльність» зазначено, що «інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [2]. При цьому, сучасні глобальні виклики та загрози прискорюють динаміку змін в технології та економіці, що формує наукову проблематику визначення спрямування інноваційної діяльності сучасних підприємств згідно глобальних імперативів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Важливий внесок у визначення особливостей розгортання інноваційної діяльності зробили: Б. Т. Ашейм [16], Т. В. Гринько [1], Б. Карлссон [17], А. О. Касич [3], О. М. Клочкова [4], К. В. Ковтуненко [5], А. М. Колосов [6], Ю. Г. Левченко [7], В. В. Македон [10], І. Ю. Матюшенко [11], К. Перес [12], О. В. Тарасова [14], Т. Фецович [15], К. Фріман [18] та багато інших вчених. Однак дослідження інноваційної діяльності підприємств, переважно здійснено з точки зору врахування логіки мікро та

макро факторів екзогенного впливу, залишаючи осторонь вплив глобальної інтелектуалізації світогосподарського розвитку, що і обумовило необхідність здійснення даного дослідження.

Мета роботи. Метою дослідження є ідентифікація особливостей інноваційної діяльності сучасних підприємств в умовах глобальної інтелектуалізації суспільства. Для досягнення зазначеної мети у роботі поставлено та вирішено наступні цілі: розгляд історичної динаміки розгортання інтелектуалізаційних процесів, ідентифікація змісту інноваційної активності, визначення особливості стану інноваційної діяльності сучасних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуалізація суспільного розвитку, як процес збільшення інтелектуальної (розумової) складової в усіх процесах людської життєдіяльності має свою періодизацію за різними підходами: п'ять періодів глобальної динаміки розвитку людських ресурсів, три стана індустріалізації, п'ять технологічних революцій, чотири промислові революції, шість хвиль нововведень, п'ять існуючих і чотири гіпотетичні технологічні уклади.

За періодизацією глобальної динаміки розвитку людських ресурсів, з точки зору логіки розгортання історичного прогресу, виокремлюються шість періодів [13]. Перший період “Епоха до нашої ери” (до початку нашої ери) – характеризується формуванням людини сучасного типу. Другий період “Стародавній світ” та “Раннє середньовіччя” (1-1100 рр.) характеризується екстенсивним характером ведення виробництва і побуту, поширенням християнства та ісламу, великими міграційними хвилями. Третій період “Середньовіччя” та “Ранньомодерний час” (1100-1625 рр.) відкриття нових континентів привело до встановлення геополітичних цивілізаційних контурів, а результати Відродження (Ренесансу) та Реформації у Західній та Центральній Європі привели до поширення антропоцентризму. Четвертий період “Піонерська” та “Органічна модернізація” (1625-1870 р.) – демонстрував експоненціальне зростання творчої активності, нелінійне зростання чисельності людських ресурсів та прискорення лінійного зростання результатів

виробництва. У цей період почали відбуватися промислові модернізації та буржуазні революції у європейських країнах, які, у свою чергу, привели до соціальних модернізацій (перехід від станового до класового поділу). Розвиток НТП, освоєння ресурсів нових територій, урбанізація і розвиток торгівлі привели до формування міжнародної фінансової системи. П'ятий період «Наздоганяюча модернізація» (з 1870 р.) характеризується завершенням стадії традиційного, аграрного або доіндустріального суспільства, коли людина у своїй життєдіяльності була повністю залежна від природного середовища й підлаштовувалася під нього. У цей час спостерігалось експоненціальне зростання творчої активності, чисельності людських ресурсів та результатів виробництва. Сформовано глобальну проблематику суспільного розвитку внаслідок необоротного антропогенного та техногенного впливу суспільства на середовище життєдіяльності.

За станом індустріалізації (застосування великої машинної техніки, перерозподіл структури зайнятих, міра техногенного втручання) традиційно виокремлюються три стани – «доіндустріальний», «індустріальний» та «постіндустріальний». У цілому, сучасне суспільство знаходиться у індустріальному стані й прогнозується, що перехід у постіндустріальний час відбудеться у 2030 р. [13].

К. Перес ідентифікує технологічні революції [12, с. 34]. Перша технологічна революція (промислова) відбулася у Великобританії в 1771 р. при відкритті фабрики Аркрайта в Кромфорд. Друга (епоха пари і залізниць) у Великій Британії – асоціюється з випробуванням парового локомотива «Ракета» для залізниці Ліверпуль – Манчестер у 1829 р. Третя (епоха сталі, електрики і важкої промисловості) у США і Німеччині – розпочата у 1875 р. з відкриттям сталеливарного заводу Е. Карнегі в м. Пітсбург (штат Пенсільванія). Четверта (епоха нафти, автомобіля і масового виробництва) – пов'язується зі створенням автомобіля «Модель-Т» у м. Детройт (штат Мічиган) на заводі Г. Форда у 1908 р. в США. П'ята (епоха інформації і телекомунікацій) – розпочата при випуску першого мікропроцесора в м. Санта-Клара (штат Каліфорнія) у 1971 р.

У науковій літературі виокремлюються чотири промислові революції (масовий перехід від ручної до машинної праці). Перша промислова революція відбулася у провідних державах в період другої половини XVIII – кінця XIX ст. і обумовила масове застосування машин (у першу чергу, за рахунок застосування парового двигуна) і зміну структури суспільства (насамперед, політичної, соціальної, економічної, територіальної, демографічної). Друга промислова революція відбулася з другої половини XIX ст. по початок XX ст. за рахунок масового опанування поточного виробництва, розширеного застосування електрики та хімікатів (у першу чергу завдяки застосуванню електродвигуна та конвеєра). Третя промислова революція ототожнюється з «цифровою революцією» – переходом з другої половини XX ст. по перше десятиліття XXI ст. до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у виробництві та побуті (комп'ютери та інформаційні технології). Четверта промислова революція (англ. Industry 4.0) – визнається суспільством наприкінці другого десятиліття XXI ст., як суміщення інформаційних технологій, автоматизованого обладнання, програмного забезпечення та комунікацій у вигляді єдиної саморегульованої системи з мінімальним втручанням людини (кіберфізичні системи, Інтернет речей, Інтернет послуг, Розумні заводи, Великі дані, хмарні технології).

На основі розробок М. Кондратьєва, Й. Шумпетера та сучасних науковців розроблено класифікацію хвиль нововведень які мали місце в історії людства та обумовлені розгортанням НТП та циклічністю розвитку: 1790-1840 рр. (механізація праці в текстильній промисловості); 1840-1890 рр. (застосування парового двигуна та залізничного транспорту); 1890-1940 рр. (електрифікація та розвиток чорної металургії); 1940-1990 рр. (розвиток нафтової промисловості та продуктів органічної хімії); 1990-2020 рр. (розвиток мікроелектроніки та комп'ютерної техніки); з 2020 р. (розвиток біотехнології) [7, с. 9].

Технологічні уклади (сукупність технологій, характерних для конкретного рівня розвитку виробництва) [8, с. 324]. Концепція «технологічний уклад» (устрій, хвиля) передбачає виділення п'яти існуючих устроїв і чотирьох

гіпотетичних, які змінюються у зв'язку з розвитком науки і техніки. Перший технологічний уклад (1785–1835 рр.) сформував технологічний устрій, заснований на нових технологіях у текстильній промисловості, використанні енергії води. Другий (1830–1890 рр.) характеризується прискоренням розвитком транспорту і виникненням механічного виробництва у всіх галузях на основі парового двигуна. Третій (1880–1940 рр.) базується на використанні у промисловому виробництві електричної енергії, розвитку важкого машинобудування й електротехнічної промисловості, упровадженні радіозв'язку, телеграфу, автомобілів, появою великих фірм, концентрації банківського і фінансового капіталу. Четвертий (1930–1990 рр.) заснований на розвитку масового виробництва та енергетики, нових матеріалів, товарів, технологій, а також пов'язаний із виникненням ТНК і БНК. П'ятий (1985–2035 рр.) спирається на досягнення у сфері мікроелектроніки, інформатики, біотехнології, генної інженерії, нового вигляду енергії, матеріалів, освоєння космічного простору, супутникового зв'язку і т. д. Прогнозується, що шостий технологічний уклад (20–60-ті рр. XXI ст.) відбудеться, коли в авангардних країнах і на світовому ринку будуть реалізовані основні характерні риси постіндустріального технологічного способу виробництва у сфері біотехнологій, нанотехнологій, втручання в організм людини, екотехнологій, робототехніки, формування штучного інтелекту, створення нових видів транспорту, виробництва конструкційних матеріалів із заздалегідь заданими властивостями, проектування майбутнього, використання водню.

Таким чином, на сьогодні інноваційна діяльність перетворилася на один із найважливіших чинників ефективного функціонування та розвитку підприємств в умовах ринкової економіки. Цю діяльність необхідно постійно удосконалювати. Відповідно до об'єктивних вимог ринку вона повинна базуватися на чітко окресленій політиці, досконалій методиці запровадження нововведень та оцінюванні їх результативності. Саме тому оновлення в ринковому середовищі є нормою, а не винятком із правил, а інновації для

підприємства повинні стати не лише неперервним, а й ефективно керованим процесом [15, с. 296].

Сучасний зміст інноваційної діяльності підприємства характеризується його здатністю сприймати і використовувати науковий, науково-технічний та виробничий потенціал. Це досягається в ході виконання пошукових, фундаментальних, теоретичних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, які закінчуються розробкою проекту по товаропросуванню нововведень. Виконання робіт в рамках інноваційної діяльності включає самостійну розробку нововведень, а також їх придбання, ліцензування, патентування і поширення власних інноваційних ідей.

Інноваційною вважається діяльність, спрямована на отримання результатів наукових досліджень і проведення експериментальних розробок, які повинні бути реалізовані як новий чи удосконалений продукт, затребуваний ринком, а також на створення нового або вдосконалення існуючого технологічного процесу, які будуть використані в майбутній виробничій діяльності організації.

Інноваційна діяльність може охоплювати усе внутрішнє середовище підприємства – тобто сукупність процесів та ресурсів підконтрольних вищому керівництву. Так, інновації мають охоплювати усі постійні процеси, які відбуваються на будь-якому підприємстві: постачання, виробництво, збут, маркетинг, менеджмент. Інновування поширюється на: речовинні, неречовинні, фінансові, людські, природні, територіальні, часові ресурси. При цьому результат інноваційної діяльності отримує прояв, як у вигляді створення нового продукту, так і у вигляді зміни стану усього підприємства.

До зовнішніх загальних факторів, які впливають на інноваційну діяльність підприємства можна віднести: природні (стан клімату, погодні зміни, природні явища); біологічні (стан здоров'я людських ресурсів); технічні (виробничі технології, техніка, технічні рішення); економічні (раціональність виробництва, розподілу, обміну та споживання); соціальні (морально-культурні аспекти); управлінські (система управління та менеджменту).

На розвиток інноваційних процесів впливають й глобальні фактори суспільного розвитку: глобальні тенденції, глобальні ризики, глобальні загрози, глобальні виклики, глобальні проблеми та глобальні суб'єкти.

Розгортання інноваційної діяльності суттєво залежить від етапу життєвого циклу підприємства, яких, зазвичай, виокремлюють – п'ять. На етапі «створення» – усі дії мають інноваційний характер, внаслідок формування нового суб'єкта господарювання. На етапі «зростання» інноваційна діяльність має великий масштаб та значення. Особливо важливо, при закінченні даного етапу розпочинати створення нового бізнесу, нового суб'єкту, нового товару тощо. На етапі «стабілізації» інноваційна діяльність набуває оптимуму у своїй раціональності та потребує стратегічної визначеності щодо подальшого розвитку. При переході на четвертий етап «скорочення» інноваційна активність підприємств також скорочується. На етапі «ліквідації» інноваційна діяльність або припиняється зовсім, або може набути значної активності, наприклад, коли виникає потреба нівелювання негативних наслідків від минулого підприємства.

У сучасних умовах інтелектуалізації світогосподарського розвитку, особливостями інноваційної діяльності є:

- задіяння в комерційний і некомерційний обмін передових досягнень науки і техніки;
- двоїста роль суб'єктів інноваційного ринку, що виявляється в тому, що підприємства, які виробляють інноваційний продукт, одночасно є і його продавцями, пропонуючи його споживачам на конкурентній основі;
- зростання значимості нововведень у вигляді об'єктів інтелектуальної власності;
- перевищення частки самофінансування в інноваційній діяльності підприємств;
- безперервність інноваційної діяльності;
- необхідність кооперації в сфері інновацій та залучення численних суб'єктів із зовнішнього середовища;
- ускладнення інноваційних розробок;

- лідирування в сфері інноваційної активності потужних ТНК.

Таким чином, інноваційна діяльність на промисловому підприємстві розглядається як необхідний процес. Наявність інноваційної складової в діяльності підприємства свідчить про постійне його розвитку, характеризує його положення на ринку, частку нової продукції, що відповідає потребам ринку, і визначає його конкурентні переваги. Тому орієнтація підприємства на інноваційний тип діяльності неодмінно потягне за собою трансформацію всіх компонентів його господарської системи. Тому взаємодія стратегічної та інноваційної діяльності можна вважати еволюцією систем управління господарюючих суб'єктів в ситуації швидких змін і непередбачуваності умов зовнішнього середовища. Звідси випливає, що при прийнятті рішень про впровадження інновацій слід враховувати такі стратегічні фактори, як аналіз зовнішнього середовища, розміщення ресурсів і корпоративну стратегію підприємства. При цьому важливо пам'ятати, що в ході прийняття стратегічних рішень впровадження нових технологій є в даний час одним з визначальних чинників. Це пов'язано з тим, що реалізація інноваційної стратегії, як правило, веде до трансформацій в діяльності підприємства, а будь-які зміни, сконцентровані на вдосконаленні будь-якого процесу, є інноваціями.

Таким чином, в даний час інновації обумовлюють орієнтацію підприємства на перспективний розвиток, а, отже, інноваційна і стратегічна діяльності підприємства з розвитком ринку повністю об'єднуються.

Сучасний світовий ринок інновацій характеризується наявністю наступних аспектів: суперечлива система створення пріоритетів бюджетного фінансування суб'єктів інноваційної діяльності; спостерігається низький рівень розвитку малого інноваційного підприємництва; слабо залучаються організації, колективи та окремі фахівці, потенційно здатні здійснювати інноваційну діяльність; неефективні механізми здійснення встановлених державою пріоритетів науково-технологічного розвитку; не сформована нормативно-законодавча база для ефективної реалізації інноваційної діяльності, а також заходів її державної підтримки; не вистачає фінансових ресурсів, необхідних

для реалізації інноваційних розробок; існує невисока інформаційна прозорість інноваційної сфери; відсутня координація фінансуються окремими федеральними органами виконавчої влади науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок; відбувається ослаблення коопераційних зв'язків між науковими організаціями, установами освіти і виробничими підприємствами.

Висновки. У цілому, інноваційна діяльність сучасних підприємств має певні особливості, які пов'язані з розгортанням глобальної інтелектуалізації. Інновації, застосовані підприємствами, мають вирішальне значення для їхнього розвитку, впливають на зростання економічний потенціал регіонів та підвищують конкурентоспроможності країн.

Перспективами подальших наукових розробок у напрямку визначення спрямування інноваційної діяльності підприємств є розробка прикладних економічних та управлінських механізмів збалансованого розвитку суб'єктів господарювання в умовах розгортання НТП та глобалізації економіки.

Список використаних джерел:

1. Гринько Т. В. Подходы к потребности предприятия во внедрении инноваций / Т. В. Гринько, А. П. Крупский // ECONOMICS, MANAGEMENT, LAW: INNOVATION STRATEGY. Zhengzhou, China, 28 марта 2016 г. – 2016. – С. 109–115.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 36, ст. 266. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
3. Касич А. О. Досвід формування національних інноваційних систем в країнах, що розвиваються / А. О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 5 (143). – С. 46–49.
4. Клочкова Е. Н. Развитие инноваций в современном информационном обществе / Е. Н. Клочкова, В. И. Кузнецов // Научно-аналитический журнал «Инновации и инвестиции». – 2016. – № 10. – С. 10–15.
5. Ковтуненко К. В. Теоретико-методологічні засади формування інтелектуального капіталу інноваційно-активного промислового підприємства в умовах стратегічних змін : моногр. / К. В. Ковтуненко. – Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2014. – 496 с.
6. Колосов А. М. Оцінка стану гостроти збройного протистояння в Донбасі з міркувань достатності умов для прийняття політичних рішень / А. М. Колосов, О. С. Цибулько // Економічний вісник Донбасу. – 2018. – № 1(51). – С. 180–186.
7. Левченко Ю. Г. Економіка й організація інноваційної діяльності : курс лекцій / Ю. Г. Левченко. – К. : НУХТ, 2012. – 163 с.
8. Кузык Б. Н. Цивилизации : теория, история, диалог, будущее : в 2 т. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – Авт. вступ. ст. А. Д. Некипелов. – М. : ИЭС, 2006. Т. I : Теория и история цивилизаций. – 768 с.
9. Кучеренко С. К. Типологія умов інвестування в Україні / С. К. Кучеренко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». – 2016. – Вип. 10 (2). – С. 121–129.

10. Македон В. В. Інноваційні підходи реструктуризації промислових підприємств: теорія, методологія, практика: моногр. / В. В. Македон ; наук. ред. Салига К. С. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 514 с.
11. Матюшенко І. Ю. Пріоритети науково-інноваційної діяльності України в умовах нової промислової революції та асоціації з ЄС / І. Ю. Матюшенко М. С. Пасмор // Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів : зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.) / [редкол.: С. В. Глібко, В. В. Россіхін, В. Б. Родченко]. – Харків : Право, 2018. – С. 89–102.
12. Перес К. Технологические революции и финансовый капитал. Динамика пузырей и периодов процветания / К. Перес ; пер. с англ. Ф. В. Маевского. – М. : Дело АНХ, 2011. – 232 с.
13. Сардак С. Е. Періодизація та прогноз глобальної динаміки розвитку людських ресурсів / С. Е. Сардак, В. Т. Сухотеплий // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 3-4. – С. 3–6.
14. Тарасова О. В. Теоретико-методологічні основи інноваційної діяльності підприємств / О.В. Тарасова // Економіка харчової промисловості. – 2012. – № 1. – С. 37–41.
15. Фецович Т. Аналіз формування інноваційної стратегії розвитку підприємства / Т. Фецович // Українська наука : минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14-15. – С. 296–303.
16. Asheim B. T., Gertler M. S. The geography of innovation: regional innovation systems. In: Fagerberg, J., Mowery, D., Nelson, R. (Eds.), The Oxford Handbook of Innovation. Oxford University Press, Oxford. – 2005. – P. 291–317.
17. Carlsson B., Jacobsson S., Holm M., Rickne A. Innovation systems: analytical and methodological issues. Research Policy. – 2002. – v. 21. – P. 233–245.
18. Freeman, C., Soete, L. The Economics of Industrial Innovation. London, Washington. 1997. – 27 p.
19. Sardak S. E. National Economies Intellectualization Evaluating in the World Economy / S. E. Sardak, A. A. Samoylenko // Economic Annals-XXI. – 2014. – № 9-10(2). – P. 4–7.